

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ ОРГАНІЗАТОРІВ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В публікації автором проаналізовано проблему професійного мислення організаторів морально-психологічного забезпечення (МПЗ) у психологічній і педагогічній науках.

Здійснено аналіз мислення, як психічного пізнавального процесу, у наукових працях закордонних і вітчизняних науковців з урахуванням закономірностей функціонування людської психіки в екстремальних ситуаціях, з метою покращення морально-психологічного забезпечення діяльності особового складу.

Розглянуто характеристики професійного мислення організаторів морально-психологічного забезпечення, які потрібно розвивати для досягнення професіоналізму при здійсненні професійної військової діяльності.

Ключові слова: мислення; професійне мислення; психологія професійного мислення; психолого-педагогічні умови; організатори морально-психологічного забезпечення.

Постановка проблеми. Організатор морально-психологічного забезпечення – це фахівець, який займається навчально-виховною (педагогічною) роботою у військах. У результаті врахування специфіки військово-професійної діяльності та функціональних обов'язків кожен офіцер структур з морально-психологічного забезпечення водночас є вихователем і психологом. Це накладає на нього велику відповідальність як за зміст і результати власної професійної діяльності, так і за поведінку та результати діяльності вихованців. Їх досвід доводить, що при наявності певної військово-професійної підготовленості, психолого-педагогічної компетентності, розвинутих особистісних якостей, педагогічних здатностей кожний офіцер як військовий педагог може досягти позитивних результатів у вихованні військовослужбовців. Слід тільки намагатися проявляти творчість та ініціативу в цій діяльності та у ніякому випадку не залишатися байдужим до своїх вихованців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку практичного мислення у майбутніх магістрів військового управління досить актуальна та багатоаспектна, а її змістовне поле знаходиться на стику педагогіки, філософії, логіки, психології, соціології, фізіології, кібернетики, економіки та ін. Проблему професійного мислення, як психологічного процесу – фахівців у різних аспектах досліджували Л.М. Анциферова, О.В. Брушлінський, П.Я. Гальперін, І.В. Долгополов, В.В. Давидов, Л.Р. Джелілова, О.В. Драпак, Д.М. Завалішина, О.В. Іванюта, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, Н.І. Пов'якель, Я.О. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, О.В. Скрипченко, О.К. Тихомиров, Ж. Піаже, О. В. Ягупова.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні умови розвитку професійного мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти.

Методи дослідження: комплексний підхід, класифікація, систематизація, порівняльний аналіз психолого-педагогічних умов розвитку професійного мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти стає очевидним, що професійне мислення необхідно дослідити також зі сторони психології, як психологічний процес пізнавальної діяльності військовослужбовця.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Застосування військових підрозділів і частин у бойових діях – явище багатомірне, є таким збігом негативних обставин, які виражаються в особливих, несприятливих умовах для діяльності військовослужбовців. Бойова діяльність має такі особливості: постійна наявність небезпеки для життя і здоров'я військовослужбовців; постійне застосування або готовність до застосування зброї; вороже оточення; можливе вирішення бойових завдань на значному віддаленні від основних сил невеликими за чисельністю штурмовими (розвідувальними) групами за відсутності контакту з командуванням; великі фізичні навантаження у поєднанні з високою активністю когнітивної сфери; підвищена концентрація уваги; підпорядкування всього режиму життєдіяльності вирішенню поставленого бойового завдання (порушення режиму відпочинку, сну, харчування, дискомфорту санітарно-гігієнічні умови) тощо [2, с. 320].

У діяльності організаторів морально-психологічного забезпечення (МПЗ) ці особливості діяльності зумовлюють необхідність специфічного підходу до вирішення професійних завдань, мобілізації зовнішніх і внутрішніх резервів, які б дозволили виконувати бойові завдання на межі своїх можливостей. Їх професійна діяльність має специфічний сферу, яка водночас має двоїстий зміст – фаховий і психологічний, а професійне мислення, враховуючи цілі, завдання, зміст і результат професійної підготовки, має бути і системним, і комплексним, і інтегральним, і найголовніше – конкретним мисленням, яке творчо поєднує основні риси, механізми теоретичного та практичного мислення при переважанні останнього. Офіцери структур з МПЗ вирішують різноманітні та багатогранні завдання. Аналіз їх функціональних обов'язків і змісту діяльності свідчить про те, що вони, по-перше, відповідають за виховання і навчання своїх підлеглих у широкому смислі слова; по-друге, концентрують і зосереджують змістовні педагогічні функції, являючись, водночас, психологом, вихователем, учителем і організатором військово-педагогічного процесу у військових підрозділах і частинах; по-третє, характер завдань, які виконують вони в мирний час і особливо які будуть виконувати в воєнний час, вимагають від них військово-професійної компетентності [21, с. 183]. Основу реалізації цих функцій забезпечує їх практичне мислення.

Вирішенням цього інтегрального завдання займається система післядипломної військової освіти. У зв'язку з цим вона має чітко визначити шляхи вирішення основних концептуальних проблем розвитку професійного мислення, з'ясувати його специфіку, психолого-педагогічні умови розвитку професійного мислення майбутніх організаторів МПЗ.

Результати аналізу професійного мислення військових керівників, як психолого-педагогічної проблеми в науковій теорії та педагогічній практиці, містяться у вітчизняній і зарубіжній літературі. Ця інформація допомагає розкрити природу професійного мислення організаторів МПЗ.

Проблема мислення – одна з вузлових у загальній психології, а також у педагогічній психології, психології праці та професійній психології, психології мислення. Мислення представляє собою процес пізнавальної діяльності людини; це – психічний пізнавальний процес, який характеризується узагальненим і опосередкованим характером відображення дійсності та спрямований на активне відображення суб'єктом об'єктивної дійсності; це – форма внутрішньої психічної діяльності на відміну від зовнішньої, яка орієнтовна на перетворення матеріального та культурного світу. При цьому важливим є те, що внутрішня психічна діяльність не відбувається без зовнішньої практичної діяльності, коли остання поступово інтеріоризується у внутрішній план: „Іншими словами, внутрішня психічна діяльність має своє походження з практичної діяльності, вони мають загальну будову і пов'язані між собою з взаємопереходами. Відповідно, внутрішня психічна діяльність (у тому числі мисленнєва) може мати і зовнішні компоненти. Це відноситься як до практичного, так і до теоретичного мислення [1, с. 28-29].

Розвиток мислення визначається у вітчизняній психології в загальному контексті теорії розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського [3; 4], який підкреслював соціальну сутність людини та опосередкований характер її діяльності, в першу чергу, знаряддям мислення, до яких в першу чергу відноситься “знаковість”. Пізнавальні процеси, за Л.С. Виготським, у процесі розвитку, якісно змінюються, наприклад, від позадовільних форм запам'ятовування до довільних, від наочно-дієвої та наочно-образної форм мислення до абстрактно-логічної форми й до теоретичного мислення [4].

Опосередкованість мислення, як основна його характеристика, дозволяє, на думку С.Л. Рубінштейна, розкривати найбільш суттєві об'єктивні зв'язки та ставлення. Він підкреслював, що “мисленнєвий процес здійснюється як система свідомо регульованих інтелектуальних операцій у процесі мислення зі завданням, на вирішення якого спрямований мисленнєвий процес і його умови. Таким чином здійснюється перевірка, критика, контроль, що характеризує мислення як свідомий процес” [13 с. 382-386]. Саме опосередкованість і можливості організації мисленнєвих процесів привертають у різних контекстах увагу більшості вітчизняних дослідників.

У дослідженні мислення, як відмічає В.О. Моляко, значне місце займає свого роду аксіома переважно логічної організації мисленнєвих процесів.

Такий, за влучним визначенням автора, “логікоцентрований підхід” до вивчення мислення є досить поширеним і традиційним підходом до його дослідження, що в значній мірі гальмує розроблення проблеми творчого мислення [8; 9]. Логікоцентрований підхід до дослідження мислення досить довгий час був не тільки поширеним в його дослідженнях як у нас, так і за кордоном, але й практично панував у психології мислення.

Найчастіше поєднувалися та навіть змішувалися поняття інтелекту й мислення, та відповідно, інтелектуального та мисленнєвого розвитку. Саме інтелект досліджувався Ж. П’яже на прикладі розвитку логічного мислення дитини. Він відзначав, що “центрове завдання дослідження мислення міститься в тому, щоб вивчати психічні механізми логічних операцій, встановлювати поступове виникнення стабільних, цілісних структур інтелекту” [10]. Таким чином, розвиток мислення є, насамперед, розвитком операцій, які, за Ж. П’яже, проходять декілька стадій - від моторних до формальних, коли “у дитини формується логіка дорослої людини”.

Саме через мислення відбувається, як відмічається фахівцями, “процес цементування окремих пізнавальних процесів у єдиний блок - інтелект людини” [16; 17]. При цьому, мислення як процес пізнавальної діяльності індивіда, що характеризується узагальненим та опосередкованим відображенням дійсності, виникає та розвивається разом з практичною діяльністю людини на основі чуттєвого пізнання і найтіснішим чином пов’язано з особистісним розвитком.

Мислення, як відзначає О.К. Тихомиров, процесуальне, тобто розгорнуте в часі, динамічне, та найтіснішим чином залежить від особистісної сфери та усіх її складових [18]. Можливо саме тому досить поширений і специфічний напрям у радянській й пострадянській психології складають дослідження взаємозв’язку особливостей мислення та його організації з різними сторонами особистості, і, відповідно, із її розвитком, що розглядають зумовленість мислення як особистісними, так і діяльними чинниками. Ці дослідження підтверджують положення про те, що особистісні якості й особливості мислення, мисленнєві відмінності суб’єкта тісно пов’язані між собою. Однак, в означених роботах ставилося завдання аналізу залежності особливостей мислення від його особистісної організації в цілому, а в якості вихідної одиниці розглядалося лише єдине утворення, що являє собою специфічне поєднання мисленнєвих та особистісних характеристик.

Проблеми психології мислення досліджували також і видатні військові діячі минулого та сучасності. Дослідження Карла фон Клаузевіца мислення коректно було б назвати “військово-філософським”. Він вкладав новий зміст у вивчення особистості полководця. Узагальнений досвід щодо “війни” спонукав вченого по-новому розглядати “військового генія”, для якого обов’язкова не лише воля, чи інтелект, але й емоції та стресостійкість. У його праці “Про війну” частково можна знайти цю необхідність застосування інтелектуальних здатностей полководця у мирний і військовий час. Вчений

справедливо відзначав, що діяльність “військового генія” вимагає виключно високих вимог до розуму. На вищому посту головнокомандувача розумова діяльність належить до найбільш важких, які тільки випадають на долю людського розуму.

На думку Карла фон Клаузевіца, поняття “військовий геній” об’єднує сукупність здатностей, які не можуть бути подані однією якістю - здатністю (наприклад, мужністю або рішучістю) при відсутності інших розумових і духовних спроможностей, або при непридатності їх для орієнтуванні на війні. Він є гармонійним сполученням здатностей, з яких та або інша переважає [7, с. 75-82].

У своїй праці він проводить аналіз, вивчаючи значення управлінського мислення як розумової діяльності на всіх ступенях керівництва військами, доводячи його необхідність на всіх ланках управлінської діяльності: “Величезна прірва відокремлює полководця, який керує усією війною або діями на окремому театрі війни, від безпосередньо йому підлеглих, оскільки останні знаходяться під незрівняно більш пильним наглядом, бо їх розумова діяльність має вузькі рамки” [7, с. 98].

Те, що значну увагу треба приділяти заохоченню військовослужбовця, сприянню розвитку його кар’єрного зростання під час формування управлінського мислення офіцерів, відображено в такому висловлюванні Клаузевіца: “Кожна ступінь командування на війні утворить свій власний цикл необхідних розумових здатностей, слави, честі. Щоб досягти видатних результатів, на всіх ступенях керівництва, потрібен особливий (своєрідний) геній. Під цим розуміються надзвичайно підвищені вимоги до духу та розуму, притаманні організатору на даній посаді” [7, с. 99-102].

Аналіз і порівняння результатів окремих спостережень складає зміст поняття “талант полководця”, який дає можливість, опираючись на результати минулого досвіду, в процесі управлінського мислення знаходити загальне в окремих деталях, і визначає керівника будь-якої ланки, як військового генія; його також характеризує стресостійкість, яка сприяє ефективності управлінського мислення. “Талант полководця” не тільки здатен адекватно синтезувати й аналізувати військові дії під впливом стресового чинника, приймаючи стратегічні рішення, але й має відмінну інтуїцію та використовує її в потрібну хвилину. На думку Клаузевіца, такі категорії професійного мислення у вольовій сфері як рішучість, твердість, стійкість і сила характеру разом з інтелектуальними та емоційними складовими спонукають полководця до перемоги.

Таким чином, він вважав, що неможливо досягти офіцеру видатних успіхів під час ведення бойових дій без розумових здатностей, користуючись тільки однією хоробрістю.

У своїй роботі про війну вчений описує полководців, як визначних осіб лише свого часу, які визначились за допомогою тих війн, що відбувалися у період їхнього життя і не надає важливого значення ступень їх освіти, що, на нашу думку, в край невірне. Це є безумовно упущенням. Праця “Про війну”

розкриває лише частково значення професійного мислення в керуванні військами та не відображає мислення, як основної складової в управлінській діяльності полководця.

Ідея необхідності і можливості урахування закономірностей прояву людської психіки в бою для оптимізації бойових дій воїнів сягає також таких видатних воєначальників, знавців людської душі і педагогів, як Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, С.О. Макаров, М. І Драгомиров та багатьох інших. Незважаючи на те, що їх погляди ґрунтуються не на класичних висновках психологічної науки, а переважно на власних уявленнях про психіку, у них містяться основи теоретичних і методологічних положень, що сприяють розумінню сутності і змісту морально-психологічного забезпечення бойових дій військових підрозділів [14, с. 15-32].

М. І Драгомиров вважав, що у формуванні та вихованні солдата офіцер має приймати безпосередню участь. Тільки у такому випадку солдат буде офіцеру помічником у тій же ступені, у якій офіцер приклав зусилля у процесі виховання та формування майбутнього воїна. Щоб досягти позитивного успіху у даному питанні офіцер має розуміти психіку солдата [6, с. 653-658].

Аналіз психічних якостей, які відрізняють видатних полководців, дозволяє показати значення таких розумових рис, як охоплення цілого при одночасній увазі до деталей, здібність знаходити швидкі рішення, здатність передбачувати та ін. При цьому розкривається певна діалектика розумових здібностей, а саме необхідність поєднувати протилежні якості мислення: швидкість і неспішність, обережність і сміливість, гнучкість і стійкість.

На нашу думку, професійне мислення не змогло б проявити себе без розумових здібностей військового керівника. Прояв інтелекту представляє собою єдність інтелектуальних, вольових та емоційних моментів у його мисленні.

У роботі Б.М. Теплова показано роль знань, підготовки та освіти в розвитку здатностей військових геніїв. Весь зміст дослідження проблеми практичного мислення вказує на різносторонність розвиненості особистості військового керівника [15].

Розглянуті наукові праці є не лише прикладом психологічного аналізу конкретних видів діяльності, а отримані при їх вивченні висновки мають принципове значення, оскільки можуть застосовуватися як в повсякденній діяльності так і в бойовій обстановці. Положення, які розглядалися в даних дослідженнях, стали відправними для багатьох наукових праць з психології здібностей.

Таким чином, можна відмітити, що в працях вчених спільну тенденцію, яка вказує на виокремлення професійного мислення як виду професійно-практичного мислення. На думку авторів, здатності можуть бути з'ясовані лише на основі аналізу моделі розвитку суб'єкта професійної діяльності. Успішність діяльності залежить від комплексу здатностей. Слід зазначити,

що можлива компенсація одних здатностей іншими, але не зрозумілим залишається відповідність для кожної спеціалізації практичного застосування здатностей. В аналізі робіт вбачається нерозривність професійного мислення з діяльністю керівника в просторі та часі. Тому, у зв'язку з цим існує необхідність з'ясування специфіки функціонування практичного мислення офіцерів оперативного-тактичного рівня та його розвитку у системі післядипломної освіти.

Такі роботи маються, зокрема, у книзі “Психологія бою” автори роблять акцент на тому, що основний обов'язок командира в бою – домогтися виконання завдання у визначений термін, і для цього треба найбільш ефективно і сповна використати всі бойові можливості свого підрозділу, твердо безперервно керувати ним. Ключовою запорукою успіху є правильне, своєчасне та наполегливе втілення в життя рішення. На психологічному рівні діяльність командира з організації бою вимагає єдності характеру (волі) і розуму (мислення). Ці здібності військового лідера мають бути однаково добре розвинені рівні [12, с. 193-194].

У бойовій обстановці існує спеціальний передбачений порядок мисленнєвих дій командира щодо аналізу ситуацій і прийняття рішення на бій. Дана думка сприяє формуванню процесу практичного мислення офіцера, яке припускає обов'язкове використання таких орієнтирів: безпосередньої реальності; модельного подання образу цієї реальності у вигляді умовних позначок. Командир зобов'язаний здійснювати цілісний комплекс мисленнєвих дій, направлених на вирішення бойових і службових завдань. Теж саме можна сказати не лише про командира, а також і про його заступника з морально-психологічного забезпечення. У війнах та збройних конфліктах сучасності є актуальним питання ефективності морально-психологічного забезпечення бойових дій і проблемні питання щодо його ефективності. Ефективне проведення морально-психологічного забезпечення передбачає своєчасне, професійне, цілеспрямоване використання всіх наявних сил і засобів для попередження негативних змін морально-психологічного стану особового складу, перерозподіл зусиль і посилення впливу на певних напрямках роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженні мислення можна визначити декілька базових підходів, кожний з яких спрямовує свій погляд – на вивченні операцій й механізмів мислення та їх послідовності (логіко-центрований підхід), на вивченні особливостей проявів й впливу на мислення особистісних відмінностей та конституювальних утворень на межі особистісної й мисленнєвої сфери (особистісний підхід), на визначенні залежності мислення від специфіки діяльності й класів діяльнісних завдань (діяльнісний підхід), на відмінностях визначеного періоду розвитку особистості й пізнавальних процесів (віковий підхід), на технологіях професійної діяльності та рівня професіоналізму й зрілості мислення (професійно-орієнтований та акмеологічний підходи).

Визначається суттєва єдність різних сторін особистості та важливість розгляду мислення в системному і, зокрема – в особистісному контексті. У сучасних концепціях професійного розвитку та професіоналізму, мислення розглядається у зв'язку з професіоналізацією особистості, становленням зрілості протягом професійного розвитку й життєвого шляху індивіда. Відмічається, що особистісні характеристики суттєво впливають на процес і результат мислення й діяльності в ході становлення та професіоналізації особистості.

Одним з провідних завдань підготовки сучасного конкурентоспроможного фахівця виступає професійний розвиток та становлення в нього психологічної культури саморегуляції мислення щодо вирішення фахових завдань, яку ми визначаємо як регулятивну культуру мислення. Регулятивна культура мислення як складова професіоналізму й психологічної культури мислення дозволяє підвищити, з одного боку, успішність навчання та якість професійної підготовки майбутніх фахівців в системі вищої освіти, а, з іншого - продуктивність вирішення фахових завдань.

Отже, актуальність дослідження проблеми професійного мислення людини взагалі та фахівця, зокрема, пов'язано з її важливим значенням у повсякденній поведінці та професійній діяльності, в яких воно виступає провідними засобом і умовою їх ефективного здійснення. Воно завжди безпосередньо пов'язано з практичною, у тому числі й професійною діяльністю та її супроводжує та забезпечує. Адже, без професійного мислення немає і професійної діяльності. У зв'язку з цим суттєвий інтерес представляє аналіз наукових джерел, філософської, психологічної та педагогічної літератури з проблеми професійного мислення людини взагалі та педагогів, зокрема, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень, що дає можливість конкретизувати поняття „професійне мислення ” щодо особистості організатора морально-психологічного забезпечення у військовій частині, виокремити його психологічні характеристики, визначити діагностичний інструментарій для вимірювання та з'ясування основних особливостей розвитку у них протягом набуття професійної освіти та досвіду практичної діяльності в бойових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимова М.К., Козлова В.Т., Ференс Н.А. Теоретические подходы к диагностике практического мышления : *Вопросы психологии*. 1999. №1. С. 21-31.
2. Військова психологія та педагогіка : Інноваційний підхід : підручник : у 2 ч. Ч. 1 / колектив авторів ; за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : НУОУ, 2012. 472 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь : Собрание сочинений: в 6 т. / под ред. А. М. Матюшкина. Москва : Педагогика, 1982-1984. Т. 2. Проблемы общей психологии. 1982. С. 5-361.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. / под ред. А. М. Матюшкина. Москва : Педагогика, 1982-1984. Т. 4. Детская психология, 1984. 432 с.

5. Джелілова Л. Р. Психологічні особливості розвитку професійного мислення у майбутніх вчителів початкової школи : дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2008. 236 с.
6. Драгомиров М. И. Вопросы обучения и воспитания войск: Избранные труды: Москва. : Воениздат, 1956. 686 с.
7. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности. Москва: Машиностроение, 1984. 134 с.
8. Клаузевиц К. фон. О войне. В 2 т. : / Москва : ООО «Издательство АСТ»; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2002. Т. 1. 558 с.
9. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены). Київ : Освіта України, 2007. 288 с.
10. Пиаже Жан. Речь и мышление ребенка / пер. с фр. и англ. Вал. А. Луков (сост.). Москва : Педагогика-Пресс, 1994. 528 с.
11. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 499 с.
12. Психологія бою : посібник / Т.Л. Грищевич та ін. Львів : Астролябія, 2017. 352 с.
13. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : Питер, 2002. 720 с.
14. Стасюк В.В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів : підручник для слухачів та студентів вищих навчальних закладів. Київ : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2016. 412 с.
15. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. / Москва : Педагогика, 1985. Т. 1. 328 с.
16. Тихомиров О. К. Информационная и психологическая теории мышления / О.К. Тихомиров / Психология мышления : хрестоматія / под ред. Ю.Б. Гиппентейтер, В.Ф. Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова]. [2-е изд., перераб., и доп.] / О.К. Тихомиров. М. : АСТ: Астрель, 2008. С. 149-151. – (Хрестоматія по психології).
17. Тихомиров О. К. Психология мышления : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр „Академия”, 2007. 288 с.
18. Тихомиров О.К. Структура мыслительной деятельности человека : Опыт теоретического и экспериментального исследования. – Москва : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1969. 304 с.
19. Ягупова О. В. Особливості розвитку показників практичного мислення майстрів виробничого навчання: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.03 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2009. 216 с.
20. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник. Київ : ТанDEM, 2004. 656 с.
21. Ягупов В. В. Військове виховання: історія, теорія та методика: навчальний посібник. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2002. 515 с.
22. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

REFERENCES

1. Akimova, M.K. Kozlova V.T. Ferens N.A. (1999) Teoreticheskiye podkhody k diagnostike prakticheskogo myshleniya: Voprosy psikhologii [Theoretical approaches to the diagnosis of practical thinking: Psychological issues]. 1, 21-31. (in Russian).
2. Viiskova psykholohiia ta pedahohika: innovatsiinyi pidkhid: pidruchnyk: u 2 ch. (2012) Ch. 1 / kolektyv avtoriv; za ah. red. S. D. Maksymenka. [Military psychology and pedagogy: an innovative approach: a textbook]. Kyiv: NUOU. (in Ukrainian).
3. Vygotskiy, L. S. (1982) Myshleniye i rech: Sobraniye sochineniy: v 6 t. / pod red. A. M. Matyushkina. [Thinking and speaking], Moskva: Pedagogika, vol. 2. Problemy obshchey psikhologii. [Problems of general psychology]. (in Russian).
4. Vygotskiy, L.S. (1982-1984) Sobraniye sochineniy: v 6 t. / pod red. A. M. Matyushkina. Moskva: Pedagogika. vol. 4. Detskaya psikhologiya. [Psychology of children]. (in Russian).

5. Dzhelilova, L. R. (2008) Psykholohichni osoblyvosti rozvytku profesiinoho myslennia u maibutnykh vchyteliv pochatkovoï shkoly [Psychological peculiarities of development of professional thinking in future primary school teachers]: dys. kand. psykol. nauk: 19.00.07 / Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy. Kyiv (in Ukrainian).
6. Dragomirov, M. I. (1956) Voprosy obucheniya i vospitaniya voysk: Izbrannyye trudy [Questions of training and education of troops: Selected Works]: Moskva.: Voenizdat (in Russian).
7. Molyako, V. A. (1984) Psikhologiya konstruktorskoy deyatel'nosti [Design Psychology]. Moskva: Mashinostroyeniye (in Russian).
8. Klauzevits, K. fon. (2002) O voyne [About the war]. V 2 t.: / Moskva: OOO «Izdatel'stvo AST»; St. Petersburg : Terra Fantastica, vol. 1 (in Russian).
9. Molyako, V. A. (2007) Tvorcheskaya konstruktologiya (prolegomeny) [Creative constructology (prolegomena)]. Kiïv: Osvita Ukrainy (in Russian).
10. Piazhe, Zh. (1994) Rech i myshleniye rebenka [child's speech and thinking]. Moskva: Pedagogika-Press (in Russian).
11. Poviakel, N. I. (2004) Samorehuliat'siia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnykh psykholohiv [Self-regulation of professional thinking in the system of professional training of practical psychologists]. (Doctoral thesis). Kyiv (in Ukrainian).
12. Psykholohiia boiu (2017) [Psychology of battle]: posibnyk. Lviv: Astroliabiia (in Ukrainian).
13. Rubinshteyn, S. L. (2002) Osnovy obshchey psikhologii [Basics of general psychology]: Piter (in Russian).
14. Stasiuk, V.V. (2016) Psykholohiia lokalnykh viin ta zbroinykh konfliktiv: pidruchnyk dlia slukhachiv ta studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Psychology of local wars and armed conflict: a textbook for students and students of higher educational institutions]. Kyiv: NUOU im. I. Cherniakhovskoho (in Ukrainian).
15. Teplov, B.M. (1985) Izbrannyye trudy [Selected works]: V 2 t. Moskva: Pedagogika. vol.1 (in Russian).
16. Tikhomirov, O. K. (2008) Informatsionnaya i psikhologicheskaya teorii myshleniya [Information and psychological theory of thinking] Moskva.: AST: Astrel (in Russian).
17. Tikhomirov, O. K. (2007) Psikhologiya myshleniya: ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedeniy [Psychology of thinking: a textbook for students of higher educational institutions]. Moskva: Izdatelskiy tsentr „Akademiya” (in Russian).
18. Tikhomirov, O.K. (1969) Struktura myslitel'noy deyatel'nosti cheloveka: Opyt teoreticheskogo i eksperimental'nogo issledovaniya [The structure of human mental activity: The experience of theoretical and experimental research]. Moskva: Izd-vo Mosk. gos. un-ta. (in Russian).
19. Iahupova, O. V. (2009) Osoblyvosti rozvytku pokaznykiv praktychnoho myslennia maistriv vyrobnychoho navchannia [Features of the development of indicators of practical thinking of production training masters] (Phd thesis) Kharkiv (in Ukrainian).
20. Iahupov, V. V. (2004) Viiskova psykholohiia: pidruchnyk [Military psychology: textbook]. Kyiv: Tandem (in Ukrainian).
21. Iahupov, V. V. (2002) Viiskove vykhovannia: istoriia, teoriia ta metodyka: navchalnyi posibnyk [Military education: history, theory and methodology: textbook]. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet” (in Ukrainian).
22. Iahupov, V. V. (2002) Pedahohika: navchalnyi posibnyk [Pedagogical science: a tutorial]. Kyiv: Lybid, 2002 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Нехаенко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Развитие профессионального мышления организаторов морально-психологического обеспечения как психолого-педагогическая проблема

В публикации автор анализирует проблему профессионального мышления организаторов морально-психологического обеспечения в психологической и педагогической науках.

Осуществлен анализ мышления, как психологического познавательного процесса, у научных работах зарубежных и отечественных ученых с учётом закономерностей функционирования человеческой психики в экстремальных ситуациях, с целью улучшения морально-психологического обеспечения деятельности личного состава.

Рассмотрена характеристика профессионального мышления организаторов морально-психологического обеспечения, которые необходимо развивать для достижения профессионализма при осуществлении профессиональной воинской деятельности.

Ключевые слова: мышление; профессиональное мышление; психология профессионального мышления; психолого-педагогические условия; организаторы морально-психологического обеспечения.

SUMMARY

Serhii Nekhaienko,

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

The development of professional thinking of organizers of moral and psychological providing as psychological and pedagogical problem

***Introduction.** The paper deals with the problem of professional thinking of the organizers of moral and psychological support (MPS) in psychological and pedagogical sciences.*

***Purpose.** The purpose of the research is to analyze psychological and pedagogical conditions of development of professional thinking of future masters of military management in the system of postgraduate education.*

***Methods.** The problem of the development of practical thinking of the future masters of military management is quite actual and multidimensional, and its content field is at the junction of pedagogical science, philosophy, logic, psychology, sociology, physiology, cybernetics, economics, and others.*

So, considering the interdisciplinary significance of the problem, professional thinking must also be studied from the side of psychology, as the psychological process of cognitive activity of a serviceman.

***Results.** The analysis of thinking as a psychological cognitive process, in scientific works of foreign and native scientists, considering the regularities of the human psyche functioning in extreme situations, has carried out, in order to improve the moral and psychological support of the personnel.*

***Originality.** Organizer of moral and psychological providing – is a specialist who is engaged in educational (pedagogical) work in the troops. His functions have been examined by the new point of view as pedagogical and psychological. As a result, considering the specifics of military-professional activity and functional responsibilities, each officer of the structures of moral and psychological support at the same time is a mentor and psychologist.*

***Conclusion.** The characteristics of professional thinking of the organizers of moral and psychological support, which need to be developed to achieve professionalism in the professional military activity, have been considered.*

***Key words:** thinking; professional thinking; psychology of professional thinking; organizers of moral and psychological support; cognitive process; psychological support; extreme situations; psychologist.*